

FÖLDTANI KÖZLÖNY

LV. kötet.

1925.

A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT 75 ÉVES FENN-
ÁLLÁSA ALKALMÁBÓL 1925. MÁJUS 14-ÉN TARTOTT ÜNNEPI
ÜLÉSEN ELHANGZOTT ELŐADÁSOK.

VISSZAPILLANTÁS A MAGYARHONI FÖLDTANI TÁRSULAT MULTJÁRA.

Irta: MAURITZ BÉLA DR.

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

Midőn Társulatunknak három emberöltőt magába foglaló multját tanulmányoztam és végigforgattam a régibb köteteknek már-már elfakuló lapjait, szemem nem egyszer könnytől homályosult el. Meghatottan olvastam a sorokat, melyek a Társulat megalakulásának nehézségeit és az első küzdelmes éveket írják le. Megcsodáltam azt a hazafiúi lelkesedést, azt az önzetlen tudományszeretetet, amellyel az úttörők a Társulat megalapításához hozzáfogtak és az első tizenhat küzdelmes esztendő számos nehézségét legyőzték.

Nem óhajtom ez alkalommal a háromnegyedszázad történetét részletesen ismertetni; a megalakulás eseményeit híven mondja el az 1852. évben KOVÁTS GYULA, a Társulat első titkára; az 1866. évben az első tizenhat esztendő lefolyását élénk színekkel ecseteli KUBINYI FERENC társulati elnök; a Társulat 30 éves fennállása alkalmából a három évtizedről SCHMIDT SÁNDOR titkár számol be; a félszázados történetet igen részletesen ismertette KOCH ANTAL elnök.

Az 1847. évi augusztus hó 11. napján a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálóknak* Sopronban tartott vándorgyűlésén dr. ZIPSER ANDRÁS besztercebányai lelkes természetbúvár vetette fel egy földtani társulat megalakításának eszméjét. A vándorgyűlés elnöke, ESTERHÁZY PÁL herceg, készségesen vállalta az új társulat pártfogói tisztségét és évi 400 pengő forintot ajánlott fel anyagi támogatásul. Ezzel a Társulat jövődjéje biztosítva volt. A hercegi családban azóta is apáról fiúra szállt a pártfogói tisztség és a Társulat örök hálára van kötelezve a hercegi családdal szemben, mert úgy a megalakuláskor, mint pedig a

mai nehéz napokban ez az anyagi támogatás határozatosan segíti elő Társulatunk működését.

Az 1848. év januárjában gyűltek össze az úttörők: KUBINYI ÁGOSTON, KUBINYI FERENC, MARSCHAN JÓZSEF, PETTKO JÁNOS és ZIPSER ANDRÁS, hogy a megalakulásról tanácskozzanak. A szabadságharc azonban, miként sok egyéb szép tervet meghiusított, egyelőre a Társulat megalapítását is megakadályozta.

A szabadságharc leveretése után az 1850. év tavaszán mégis megalakult a Társulat, igaz, hogy mintegy osztrák fennhatóság alatt. Ekkor szervezte meg az osztrák császárság a birodalmi cs. k. földtani intézetet, mely ugyancsak még e hónapban fogja ünnepelni fennállásának 75 éves fordulóját; az ünnepélyen Társulatunkat LIFFA AURÉL alelnök fogja képviselni. Az újonnan szervezett birodalmi cs. k. földtani intézet igazgatója, HADINGER VILMOS szükségét látta annak, hogy a Habsburg-birodalom tartományaiban a földtani kutatásokkal foglalkozó társulatok tovább működjenek, illetőleg megalakuljanak és az ő kezdeményezésére valóban meg is alakult a „Magyarhoni Földtani Társulat“, mely első alakuló közgyűlését az 1850. év július hó 6. napján tartotta. Az alapszabályok értelmében a Társulat szoros kapcsolatban volt a bécsi cs. k. birodalmi földtani intézettel; ez a kapcsolat azonban inkább csak papíron állott fenn, mert a valóságban a Társulatot a legszorosabb kötelékek a Magyar Nemzeti Múzeumhoz fűzték. A tisztikar teendőit a Nemzeti Múzeum tisztviselői látták el, az elnöki tisztelet KUBINYI ÁGOSTON, a titkári tisztséget KOVÁTS GYULA múzeumi őr töltötte be. *Lázás igyekvéssel indult meg különösen a földtani természetű múzeumi tárgyak, közetek és kövületek gyűjtése*, melyek mind a Magyar Nemzeti Múzeum ásványtárában helyeztetek el. Az anyagiak elégtelensége miatt azonban a kiadványok eleinte nagyon gyéren láttak napvilágot, így 1852-ben az első jelentés számol be a Társulat megalakulásáról, majd 1856-ban jelent meg a „Földtani Munkálatok“ első kötete, melyet csak 1863-ban követett a második, majd 1867—1870-ig a harmadik, negyedik és ötödik kötet. Az abszolutizmus ideje alatt a földtani felvételeket hazánkban az osztrák geologusok végezték; a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselőinek e téren nem nyújtottak kellő működési teret. Az alkotmány helyreállításával Társulatunkban is pezsgő élet fejlődött ki. Az 1868. évben a földművelésügyi minisztérium kebelében külön földtani osztály szerveztetett, majd pedig a reákövetkező évben *felállított az önálló m. kir. Földtani Intézet*; ezzel egyidejűleg a Magyar Nemzeti Múzeummal való szorosabb kapcsolat megszűnt és helyébe a m. kir. Földtani Intézettel való szoros kötelék következett be, amennyiben a m. kir. Földtani Intézet az évi felvételi jelentéseket eleinte a Magyarhoni Földtani Társulat kiadványaiban hozta

nyilvánosságra, majd pedig, midőn az *Évi Jelentések* mint önálló kötetek jelentek meg, akkor úgy ezeket, mint pedig a m. kir. Földtani Intézet Évkönyveit Társulatunk tagjainak rendelkezésére bocsátotta, továbbá megengedte, hogy tagjaink az Intézet kiténően kezelt könyvtárát használhassák. A begyűjtött földtani természetű tárgyakat viszont a Társulat a Földtani Intézet tulajdonába engedte át. Társulatunk folyóirata, a „*Földtani Közlöny*“ még mai napig is a „*Földtani Intézet*“-nek hivatalos közlönye.

Az 1870. évben határozta el a Társulat, hogy a földtani „*Munkálatok*“ helyett olyan folyóiratot indít, mely gyorsabb ütemben, azaz évente 12 füzetben fog megjelenni. Az új folyóirattal, a „*Földtani Közlöny*“-nyel a Társulat azt a célt akarta elérni, hogy olvasóközönsége rövid időközökben és gyorsan értesüljön a földtani eseményekről. A lelkes vezetők céljukat el is érték, a nagyközönség körében a földtan iránt való érdeklődés nagyon erősen megnövekedett. Csakhamar megalakult 1872-ben a selmecbányai főkegyelet is, mely Selmecbánya szűkebb környekének tanulmányozását tűzte ki főcéljául és el is készítette Selmecbánya földtani térképét. Társulatunk a külföld előtt is szerepelni kezdett; 1872-ben a bécsi és 1878-ban a párizsi kiállításon aratott elismerést. Kiadványai közül addig csak a „*Munkálatok*“ első kötete jelent meg idegen nyelven is, t. i. németül. A vezetők azonnal felismerték, hogy a külfölddel való kapcsolatot csakis úgy lehet bensővé tenni, ha a kiadványok idegen nyelven is megjelennek. Az 1879. évtől kezdve a „*Földtani Közlöny*“ magyar nyelven és idegennyelvű fordításban, többnyire németül is megjelenik. Ezzel Társulatunk elérte azt, hogy ma a „*Földtani Közlöny*“ a külföldön jól ismert folyóirat, mert a külföldi csereviszonyok száma meghaladja a kétszázat. Kevés magyar tudományos társulatot ismer ma a külföld annyira, mint a „*Magyarhoni Földtani Társulat*“-ot. A „*Földtani Közlöny*“-t a külföldi munkákban lépten-nyomon idézve látjuk.

Alapszabályaink szerint *Társulatunknak célja a földtan és rokontudományainak művelése és terjesztése.* Az utóbbi pont értelmezése körül Társulatunk kebelén belül már a hetvenes években is ellentétes vélemények mutatkoztak, melyek időnkint igen heves nézeteltérésre adtak alkalmat és amelyek még napjainkig sem oszlottak teljesen el. A Társulat megalapításakor határozottan kifejezésre jutott az a felfogás, hogy a Magyarhoni Földtani Társulat elsősorban is kimondottan tudományos Társulat, melynek főcélja a földtannak tudományos művelése. Társulatunk az a központ, ahol mindennemű a földtant érintő probléma megvitatásra kerül, itt mutatják be tudományos eredményeiket a földtannal és rokontudományaival foglalkozó szakembereink és ezek az eredmények itten kerülnek élénk eszmecsere alá.

A „*Földtani Közlöny*“-nek pedig rendeltetése, hogy az eredményeket a hazai és külföldi szakkörökkel nyomtatásban megismertesse. Szükségesnek mutatkozott azonban az is, hogy a tagok a Társulat belső életéről, továbbá a hazánkban és külföldön megjelent szakirodalomról kellőképpen tájékoztatva legyenek. A földtannak és rokontudományainak népszerűsítése Társulatunkban mindig alárendelt feladatot alkotott; ennek a feladatnak a megvalósítására a *Kir. Magy. Természettudományi Társulat* a hivatott tényező.

A hetvenes évek végén a választmány azt a gondolatot vetette fel, hogy a „*Földtani Közlöny*“ kizárólag a tudományos értekezéseket hozza nyilvánosságra magyarul és idegennyelvű fordításban, míg a Társulat belső ügyeiről, a nevezetesebb földtani eseményekről és az újabb külföldi szakirodalomról a tagoknak egy másik, független folyóirat számoljon be. Így született meg 1880-ban Társulatunknak népszerűsítő folyóirata, a „*Földtani Értesítő*“, mely természetesen csakis magyar nyelven jelent meg. A kísérlet nem vált be; a „*Földtani Értesítő*“ rövid háromévi fennállása után megszűnt és az oda szánt cikkek azóta újra a „*Földtani Közlöny*“-ben láttak napvilágot.

Midőn a világháború előtt Társulatunkban, illetőleg a „*Földtani Közlöny*“-ben a népszerűsítő irányzat kezdett felülkerekedni, megint felmerült a gondolat, hogy a „*Földtani Értesítő*“ újra életre keljen, de végül mégis csak az a vélemény alakult ki, hogy Társulatunk és a „*Földtani Közlöny*“ maradjon meg eredeti rendeltetésénél, a földtannak és rokontudományainak tudományos művelésénél, a népszerűsítést pedig végezze az arra hivatott „*Kir. Magy. Természettudományi Társulat*“.

Az 1910. évben tagjainknak egy nagy csoportja úgy érezte, hogy a kor követelményeinek tesz eleget, midőn a Társulat keretén belül a „*Barangkutató Szakosztály*“ felállítását szorgalmazza, melynek célja *barlangjainknak földtani és őslénytani tekintetben való átkutatása*. A szakosztály szép eredménnyel működik, amiről különösen folyóirata, a „*Barangkutató*“ tesz bizonyosságot; a vezetők valóban lelkesedéssel végzik hivatásukat.

Nem sokkal később, 1917-ben megalakult a „*Hidrológiai Szakosztály*“ is, mely közleményeit egyelőre a „*Földtani Közlöny*“-ben jelentette meg; ezután azonban ugyancsak önálló folyóiratot fog kiadni. E szakosztály révén a Társulat különösen a vízügyekkel foglalkozó mérnökök körében keltett mindnagyobb érdeklődést.

Társulatunk kiadásában nagyobb önálló munkák is megjelentek; így meg kell említenem POSEPNY-nek „*Geologisch-montanistische Studien der Erzlagerstätten von Rézbánya*“ című monografiáját, KOCH ANTAL-nak „*Az erdélyrészi medence harmadkori képződményeit*“ tár-

gyaló művét, STAUB MÓRIC-nak „*A Cinnamomum-nem történetéről*“ írott munkáját és különösen *Magyarország geologiai térképét*, mely a millénium alkalmából készült és oly nagy érdeklődést keltett, hogy csakhamar el is fogyott.

Társulatunk a béke éveiben évtizedek szorgalmas munkájával és vezetőink fáradhatatlan önzetlenségével tekintélyes tőkét gyűjtött. Ma mindenünk megsemmisülve hever előttünk. Alaptőkének pénzünknek elértéktelenedése folytán elveszett, tagjaink száma megfogyatkozott, elvesztettük a megszállott területen maradt tagjainknak nagyrészét, de elmaradtak a csonkaországi tagok közül is sokan és pedig különösen olyanok, akiket a földtanhoz szorosabb kapcsolat nem fűzött. De nem vesztettük el munkabírásunkat és nem résztettük el a tudomány iránt való önzetlen szeretetet, nem résztettük el a jövőbe vetett hitet és reményt. Ha bármikor meginogna bennünk a kitartás és a Társulat jövőjébe vetett hit, vegyük elő a „*Munkálatok*“ és a „*Földtani Közlemény*“ köteteit, lapozzuk át azokat és megacélosodott erővel fogjuk folytatni a romokból való újjáépítés munkáját. Megelevenednek előttünk a holt betűk és megszólalnak még az elnémult ajkak is. A magyar kultúra oszlopai és vezetői vonulnak el előttünk. Az alapítók sorában ott látjuk az ESTERHÁZY hercegi családot, ZÍPSEK ANDRÁS-t, a lelkes besztercebányai természetbúvárt, KUBINYI ÁGOSTON-t és KUBINYI FERENC-et, továbbá KOVÁTS GYULÁ-t és PETÉNYI SALAMON-t, mindannyian a Magyar Nemzeti Múzeum fanatikus hívei: ott látjuk PETTKO JÁNOS-t, a selmecbányai bányászati akadémia érdemes tanárát; ott látjuk a két legkiválóbb osztrák geologust és mineralogust, HÖRNES MÓRIC-ot és HADINGER VILMOS-t, de ott látjuk különösen SZABÓ JÓZSEF-et, az ásványtan és földtan egyetemi tanárát, aki a Társulat felvirágoztatása körül hervadhatatlan érdemeket szerzett. Az alapítók egyike sem érhetette meg a háromnegyedszázados évfordulót. A hetvenes években nagyrészt új gárda veszi át a Társulat szellemi életének vezetését. Ásvány- és kőzetkémiai kérdésekkel BERNÁTH JÓZSEF és WARTHA VINCE foglalkozik: az ásvány- és kőzettan művelését KRENNER JÓZSEF, FRANZENAU ÁGOSTON, SCHMIDT SÁNDOR és ROTH SAMU veszi át: bányageologiai problémákat különösen CSEH LAJOS, GESELL SÁNDOR és MADERSPACH LIVIUS tárgyal; a stratigrafia, tektonika, palaeontologia és egyéb fejezetek művelői közül elégséges BÖCKH JÁNOS, KOCH ANTAL, LÓCZY LAJOS, HANTKEN MIKSA, HERBICH FERENC, ZSIGMONDY VILMOS, STÜRZENBAUM JÓZSEF, PÁVAY ELEK, SCHAFARZIK FERENC, HOFMANN KÁROLY, TELEGDI ROTH LAJOS, INKEY BÉLA, PETHŐ GYULA, HALAVÁTS GYULA, SZONTAGH TAMÁS, MATYASOVSZKY JAKAB, STAUB MÓRIC és WINKLER BENŐ nevét megemlíteni; munkássá-

guk mindnyájunk előtt sokkal jobban ismert és nagyrabecsült, semhogy részletesen kellene ezt ismertetnem.

A nyolcvanas évben újabb fiatal erők csatlakoznak a kipróbált, régi gárdához: BENE GÉZA, ILOSVAY LAJOS, KALECSINSZKY SÁNDOR, LOCZKA JÓZSEF, LŐRENTHEY IMRE, MELCZER GUSZTÁV, POSEWITZ TIVADAR, PRIMICS GYÖRGY, PETRIK LAJOS, SZÁDECZKY GYULA, SZTE-RÉNYI HUGÓ és ZIMÁNYI KÁROLY jelenik meg az előadásztal mellett.

Az utolsó 25 esztendő mérvadó szereplőit nem kell felsorolnom. Még mindnyájunknak fülében csengenek azok a magas színvonalú előadások és viták, amelyeknek fültanui voltunk. Bármely külföldi tudományos társulat is büszkeséggel tekintené magáénak az itt előadottakat. *Ma is úgy érzem, hogy mindenben az elődök nyomdokait kell követnünk, ha biztosítani akarjuk a Társulat jövődjének szellemi életét.*

Társulatunk a földtannak főiskolai és középiskolai tanításával is több ízben foglalkozott. Így a *Vallás- és Közoktatásügyi Miniszternél* szorgalmazta, hogy a *budapesti egyetemen a föld- és őslénytan tanszéke, továbbá, hogy a József-műegyetemen és a vidéki egyetemeken az ásvány-földtan tanszéke kettéosztassék.* Hogy a Pázmány-egyetemen a földtan és őslénytan egyidőre valóban külön tanszéket nyert, ennek az eredménynek az elérésében Társulatunknak is része volt; sajnos, hogy azóta a viszonyok megváltozása miatt az őslénytan tanszéke egyelőre megint szünetel.

A középiskolában a Társulat a földtannak ugyancsak méltóbb helyet óhajtott biztosítani. Sajnos, itt eddig nem sok eredményt tudtunk elérni. A leánygimnáziumok tanrendjében néhány éven át a megfelelő helyen, t. i. a VIII. osztályban szerepelt az ásványtan és földtan mint önálló tantárgy. Ma már az illetékes körök meg nem értése folytán ez is megszűnt.

Büszkén tekinthetünk vissza a 75 éves multra. Ami pedig a jövődjét illeti, Társulatunk szellemi életét nem kell féltelnünk. Dolgozni akaró és dolgozni tudó szakemberek mindig lesznek itt kellő számmal.

Egészen más azonban a helyzet a Társulat fennállását biztosító anyagi feltételeket illetőleg. Mint már említettem, alaptőkének ma mit sem jövedelmez; tagtársainknak nagyrészt elvesztettük; megmaradt tagjaink anyagi képességükhöz mérten igyekeznek kötelezettségüknek eleget tenni, azonban a Társulat így befolyó jövedelme nem elégséges a „Földtani Közlöny“ jövőjének biztosítására. Pártfogónk, ESTERHÁZY PÁL herceg főúri bőkezűséggel siet segítségünkre, az állam a maga nehéz anyagi helyzetéhez képest meglehetősen anyagi támogatásban részesít. *Nyíltan kijelentem, hogy hasonló támogatást várunk el azoktól a vállalatoktól is, amelyek a földtani kutatásoknak anyagi előnyeit élvezik.* Hálával kell megemlékeznem itt a *Salgótarjáni Köszön-*

bánya s a Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulatról, melyek a jubileum alkalmából méltó adakozással fejezték ki Társulatunk iránt való élénk érdeklődésüket. Hisszük, reméljük, sőt elvárjuk, hogy a többiek sem fognak mögötte ehuaradni.

Végül engedje meg a tisztelt ünneplő közönség, hogy ezt a mai ünnepélyes alkalmat megragadva, néhány üdvözlő szót intézzek Társulatunk legrégebb tagjaihoz, akik között az első három Társulatunknak a multban elnöke is volt, ma pedig őket tiszteleti tagjaink sorában üdvözölhetjük. KOCH ANTAL-t 59 esztendő óta, TELEGDI ROTH LAJOS-t 55 év óta és SCHAFARZIK FERENC-et 50 esztendő óta mondhatja magáénak a Földtani Társulat. Ők hárman azok, akik a Társulatnak több mint félszázados történetét nemcsak végigélték, hanem annak irányításában nagyon tevékenyen részt is vettek. MÁGOCSY-DIETZ SÁNDOR-t 48 éve, IGLÓI SZONTÁGH TAMÁS-t 46 éve, NAGY LÁSZLÓ-t 45 éve, ILOSVAY LAJOS-t, SZÁDECZKY GYULÁ-t és THIRRING GUSZTÁV-ot 42 éve, BRAUN GYULÁ-t, HOITSY PÁL-t és ZIMÁNYI KÁROLY-t 40 esztendeje tisztelheti tagjai sorában a Társulat. *Nesztorainkat, akik nagyrészt vezetőszerpet játszottak és játszanak ma is a Társulat történetében, akik mindvégig híven kitartottak a Társulat lobogója mellett, éltesse az Uristen a magyar kultúra dicsőségére még sokáig friss egészségben!*

I. A M. KIR. FÖLDTANI INTÉZET RÉSZLETES GEOLÓGIAI FELVÉTELEINEK FEJLŐDÉSE ÉS JELENLEGI ÁLLÁSA.

II. A M. KIR. FÖLDTANI INTÉZET ÚJ ÁTNÉZETES GEOLÓGIAI TÉRKÉPÉNEK ISMERTETÉSE.

Írta: PÁLFY MÓRIC dr.

Bár a mult század 50-es éve előtt is jelentek meg Magyarországról geológiai térképek, amik közül BEUDANT-nak 1822-ben, majd LILL v. LILIENBACH-nak, Haidinger VILMOS-nak térképei emelhetők különösen ki, de mindezek a térképek — jöllehet nagy ügybuzgalomról, nemes tudományoszeretről, igazán úttörő munkásságról tesznek tanubizonyyságot — csak igen kis részleteikben támaszkodtak részletesebb vizsgálatokra.

Úgy a geológiai felvételekben, mint általában Magyarországon a geológia fejlődésében a mult század 50-es éveiben értünk el az első